

تحلیلی بر تجاوز نظامی عربستان سعودی به یمن از منظر حقوق بشردوستانه اسلامی و ارائه رویکردهای رسانه‌ای

بهزاد سیفی^۱

چکیده

عربستان سعودی تجاوز نظامی به یمن را به شکل حملات هوایی و سپس به صورت همه‌جانبه تحت عنوان عملیات «طوفان قاطعیت» در ۲۵ مارس ۲۰۱۵ آغاز نمود و جهان اسلام را درگیر این موضوع کرد. حقوق بشردوستانه اسلامی همواره تلاش داشته است که به‌هنگام وقوع جنگ‌های خونین با الزام فرماندهان و سربازان مسلمان به رعایت رفتار انسانی و اجرای دستورات دینی، آثار و لطمات جنگ را به حداقل کاهش دهد. این قواعد در مخاصمه مسلحانه عربستان سعودی علیه یمن به‌عنوان دو کشور اسلامی نه تنها قابلیت اعمال دارد، بلکه به‌عنوان یک تکلیف اسلامی برای آنها لازم‌الاجرا است. بر این اساس، مسئله این مقاله درباره جایگاه قواعد حقوق بشردوستانه اسلامی در حمله عربستان سعودی به یمن شکل گرفته است. روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی و تکنیک جمع‌آوری اطلاعات، کتابخانه‌ای-اسنادی بوده است. نتایج پژوهش، نقض مکرر حقوق بشردوستانه اسلامی توسط دولت ریاض و ائتلاف سعودی در جنگ علیه یمن را به اثبات می‌رساند. پیشنهاد می‌شود رسانه‌های برون‌مرزی صداوسیما، برای تبدیل این موضوع به یک مطالبه شرعی و اسلامی برای جهان اسلام، بیشتر از قبل، ویژه‌برنامه‌هایی را در این خصوص تولید و پخش کنند.

واژه‌های کلیدی: حقوق بشردوستانه اسلامی، عربستان سعودی، یمن، تجاوز نظامی، رسانه برون‌مرزی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

یکی از تلخ‌ترین رویدادهای قرن حاضر تا به امروز به‌ویژه برای جهان اسلام، تجاوز نظامی عربستان سعودی به یمن است که مداخله نظامی را به شکل حملات هوایی به یمن تحت عنوان عملیات «طوفان قاطعیت»، در ۲۵ مارس ۲۰۱۵ آغاز و اعلام نمود مداخله نظامی در پاسخ به دعوت رئیس‌جمهور یمن منصور هادی برای حمایت از این کشور و مردم آن بر اساس اصل دفاع مشروع مندرج در ماده ۵۱ منشور ملل متحد و با همه ابزارهای لازم انجام گرفته است. لیکن بنابر گزارش‌های مکرر سازمان‌های بین‌المللی از ابتدای این حملات، عربستان سعودی به‌صورت مکرر مرتکب نقض حقوق بشردوستانه بین‌المللی و جنایات جنگی شده است، و از «ابتدای حمله عربستان سعودی به یمن، جمعیت غیرنظامی، زیرساخت‌های شهری، مناطق مسکونی و تأسیسات غیرنظامی این کشور آماج بمباران‌های سنگین هوایی و سلاح‌های کشتار جمعی هم-چون بمب‌های فسفوری و خوشه‌ای سعودی‌ها بوده است که در پی آن هزاران یمنی بی‌دفاع، از کودکان و زنان گرفته تا بیماران و سالخوردگان کشته و زخمی شده و زیرساخت‌های برق، آب، فرودگاه و حتی مراکز درمانی ویران شده‌اند» (جعفری، ۱۳۹۸: ۵۹۶).

اساساً، عربستان سعودی به‌عنوان یک کشور اسلامی و خاستگاه اسلام، باید دستورهای اسلامی در حوزه مداخلات مسلحانه را نیز مورد ملاحظه قرار می‌داد، زیرا در اندیشه اسلامی، جنگ اصالت ندارد؛ دعوت به صلح و آرامش، هویت اصلی دین است و اسلام، اصل را در روابط خود با دیگران و صلح و زندگی مسالمت‌آمیز قرار داده است. بنابراین، مسلمین در صورتی اجازه دارند دست به اسلحه ببرند که مورد تهاجم قرار گرفته یا زورمندان استقلال، آزادی و حاکمیت اسلامی را مورد تهدید قرار داده باشند. حال آنکه دولت عربستان سعودی در جنگ با یمن، نه تنها مورد تهاجم قرار نگرفت، بلکه خود آغازگر جنگ بوده و اصل صلح را نادیده گرفته است که منجر به نقض حقوق بشردوستانه اسلامی شده است.

پیامبر اسلام در طی جنگ‌های خونین با فرامین خود به سربازان مسلمان در رعایت رفتار انسانی و اجرای دستورات دینی اولین گام را در طرح و تدوین حقوق بشردوستانه در تاریخ بشر برداشتند. دستوراتی که پیامبر اسلام در این رابطه صادر فرمودند و بعدها به وسیله جانشینان او به سربازان مسلمان به‌عنوان منشوری قانونی و لازم‌الاجرا ابلاغ می‌شد در امهات و اصول تفاوتی با قوانین بشردوستانه امروزی نداشته و چه بسا در برخی موارد کامل‌تر است و البته باید توجه داشت این قانون در زمانی صادر شده است که جنگ به‌عنوان ابزار اثبات قدرت امری پذیرفته شده بود و

سخن از رفتار انسانی در جنگ معنایی نداشت و حق همیشه با غالبان بود و فاتحان، تاریخ را می‌نوشتند. در چنین فضایی، قرآن و پیامبر جنگ را پدیده‌ای شوم و منفور معرفی کرده و تجاوز را ممنوع می‌دانند، و از پیروانش نیز جز این انتظاری نخواهد رفت. علاوه بر این، «اسلام انواع جنگ به جز جهاد را لغو کرد، به‌عنوان مثل، تنها جنگی مشروع است که هدف نهایی آن مذهبی باشد، یعنی برای به اجرا درآوردن قانون خدا و یا برای جلوگیری از تجاوز و دفاع در برابر آن. همچنین همه اشکال دیگر مبارزه در داخل و یا خارج از جامعه مسلمان ممنوع است» (خدیور، ۱۹۹۶: ۶۹). اصطلاح اسلامی که برای استفاده از زور در روابط بین‌الملل استفاده می‌شود، جهاد است (نایما^۲، ۱۹۹۶: ۱۴۴). اسلام «حتی در زمان جهاد نیز قواعدی برای قاعده‌مند کردن جنگ ارائه کرده است» (لاوان^۳ و همکاران، ۲۰۱۴: ۲۲۵).

در این بین، حقوق بشردوستانه فارغ از مسأله مشروعیت توسل به‌زور، تنها به محدود ساختن پیامدهای ناشی از جنگ یا درگیری می‌اندیشید، بازیگران بین‌المللی را ملزم می‌سازد عملیات جنگی را به تضعیف توان رزمی دشمن محدود نموده و به‌همین حد از خشونت بسنده نمایند. در این صورت است که نه تنها مصون داشتن غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی از آثار جنگ به‌عنوان تکلیف اصلی بر عهده آنها قرار می‌گیرد، بلکه رفتار انسانی با دشمن در حالت جنگ و پس از دستگیری نیز به مقتضای ضرورتی انسانی، الزام حقوقی می‌یابد (عزیزی، ۱۳۹۲: ۸۷). این در حالی است که حقوق بشردوستانه اسلامی، سیزده قرن قبل از مفهوم مدرن حقوق بین‌المللی بشردوستانه متبلور گشته است (اوکان^۴، ۲۰۱۴: ۱۰۶). حقوق بشردوستانه اسلامی در اسلام در جنگ‌های صدر اسلام مکرراً از سوی پیامبر اکرم، ائمه معصومین، خلفای راشدین رعایت و توسط فقه‌های شیعه و سنی مورد تأکید قرار گرفته و در زمره قواعد فقهی و لازم-الاجرای دین مبین اسلام قرار دارد. بنابراین ضرورت این تحقیق از این‌رو است که پابندی عربستان سعودی به‌عنوان یک کشور اسلامی را به موازین حقوق بشردوستانه اسلامی را مورد ارزیابی قرار دهیم. لذا در این مختصر برآنیم تا ضمن بررسی اصول اساسی حقوق بشردوستانه بین‌المللی، حقوق بشردوستانه اسلامی را مورد واکاوی و به این سوال پاسخ دهیم «آیا حقوق بشردوستانه اسلامی توسط عربستان سعودی و ائتلاف سعودی در جنگ یمن نقض شده است»؟

1. Khadduri
2. Naima
3. Lawan
4. Okon

چرا که در سایه سکوت مجامع بین‌المللی به‌ویژه شورای امنیت سازمان ملل متحد، به‌نظر می‌رسد پیش از الزام دولت عربستان سعودی به قواعد حقوق بین‌المللی بشردوستانه، این کشور به‌عنوان کشوری اسلامی، ملزم به رعایت قواعد حقوق بشردوستانه اسلامی و پیروی از موازین و منابع فقهی دینی اسلامی است. روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی و روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای-استنادی است.

۲. پیشینه پژوهش

در خصوص حقوق مخاصمات مسلحانه و جنگ عربستان سعودی علیه یمن مقالات متعددی نوشته شده است. از جمله می‌توان به مقالات جعفری (۱۳۹۸) با عنوان «حمله نظامی عربستان به یمن از نگاه حقوق بین‌المللی بشردوستانه»، حشمت (۱۳۹۷) با عنوان «واکوی اقدامات نظامی ائتلاف به رهبری عربستان در یمن از منظر حقوق بشردوستانه بین‌المللی»، رستم‌زاده و همکاران (۱۳۹۶) با عنوان «جنایت جنگی و جنایات علیه بشریت عربستان سعودی در یمن از منظر حقوق بین‌الملل»، سادات شارق و همکاران (۱۳۹۵) با عنوان «مسئولیت بین‌المللی کشورهای عضو ائتلاف در مخاصمه یمن» و کاظمی (۱۳۹۸) با عنوان «جنایات بین‌المللی عربستان سعودی در یمن و چگونگی نقش‌آفرینی دیوان بین‌المللی کیفری (با تأکید بر رسالت رسانه‌های برون‌مرزی)» اشاره کرد. اما مقالات مذکور به بررسی نقض حقوق بشردوستانه اسلامی در جنگ یمن پرداخته‌اند، از این‌رو با توجه به پیشینه پژوهش، نوآوری این تحقیق از دو جنبه است:

۱. بررسی تطبیقی نقض حقوق بشردوستانه بین‌المللی و حقوق بشردوستانه اسلامی توسط دولت عربستان سعودی و ائتلاف سعودی و احراز نقض‌های ارتكابی؛
۲. ارائه راهکارها و پیشنهادهایی برای رسانه‌های برون‌مرزی در خصوص نحوه پرداخت به نقض حقوق بشردوستانه اسلامی در یمن و عدم‌رعایت آن توسط ائتلاف سعودی.

۳. چارچوب نظری تحقیق

بر اساس حقوق بشردوستانه بین‌المللی، ممنوعیت به‌کارگیری جنگ‌افزارها و روش‌های جنگی بر پایه دو اصل اساسی، استوار است. اصل اول اینکه در هر مخاصمه مسلحانه، طرف‌های متخاصم در همه حال باید غیررزمندگان را از رزمندگان تمایز دهند و در نتیجه نباید از سلاح‌هایی استفاده

تحلیلی بر تجاوز نظامی عربستان سعودی به یمن ... ۱۸۹

کنند که قادر به تشخیص هدف غیرنظامی از هدف نظامی نیستند. اصل دوم آنکه نباید بر رزمندگان درد و رنج بیهوده وارد کرد (ممتاز و رنجبریان، ۱۳۸۴: ۱۵۰) که نقض اساسی کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنو و پروتکل‌های الحاقی ۱۹۷۷ محسوب می‌شود، و طبق ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری نیز از مصادیق جنایت جنگی است.

بر اساس اصل منع درد و رنج بیهوده، ابزارهای جنگی ممنوع، سلاح‌هایی هستند که باعث آسیب‌ها و درد و رنج بیهوده می‌شوند، و نمی‌توانند به‌طور مناسب بین افراد نظامی و غیرنظامی تفکیک قائل شوند و باعث آسیب‌های طولانی مدت و شدید به محیط زیست می‌شوند (دبلر، ۲۰۰۵: ۴۲). ماده ۳۵ پروتکل الحاقی اول به کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ در پاراگراف دوم یادآور می‌شود که «استفاده از سلاح‌ها، پرتابه‌ها، مواد و روش‌های جنگی که باعث ورود جراحت غیرضروری یا رنج زائد شود ممنوع است» (سیفی و مجدفر، ۱۳۹۹: ۴۵-۴۴). اصل تفکیک برای اولین بار به‌طور کامل و شفاف در قالب ماده ۴۸ پروتکل الحاقی اول تدوین شد. علاوه بر ماده ۴۸، با تصویب ماده ۵۱ پروتکل مزبور در مورد حمایت از جمعیت غیرنظامی و ماده ۵۲ در مورد حمایت از اهداف غیرنظامی، هیچ‌گونه تردیدی در رابطه با الزام متخصصین به رعایت اصل تفکیک باقی نماند. اصل تفکیک از کاربرد سلاح‌ها و ادوات نظامی که فاقد قابلیت تفکیک بین اهداف نظامی و غیرنظامی باشند، ممانعت می‌نماید. این ممنوعیت در ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری نیز مورد تأکید مجدد قرار گرفته و در سایر اسناد نیز گنجانده شده است (هنکرت و همکاران، ۱۳۸۷: ۳۷۵).

بر مبنای اصل تناسب نیاز است که یک مهاجم اقداماتی اتخاذ نماید که اثرات حمله را در مورد غیرنظامیان به حداقل برساند. اتخاذ اقدامات مذکور در انتخاب سلاح و تاکتیک، به‌گونه‌ای صورت پذیرد که خسارات جانبی به اهداف غیرنظامی و آسیب اتفاقی به غیرنظامیان به حداقل رسانده شود؛ و انتخاب هدف از میان اهداف بالقوه منجر به ارائه برتری نظامی شود (اشمیت، ۲۰۰۸: ۴۷). در پرتو همین اصل چنان‌که دستوری مبنی بر این باشد که اشخاص تحت حمایت نبایستی زنده بمانند، جنایت جنگی رخ می‌دهد. اصل اقدامات احتیاطی در حمله نیز به خسارت یا تلفات جانبی اشاره دارد و این امر غیرقانونی نیست، اگر در طول حمله به اهداف نظامی مشروع، جراحت جزئی به غیرنظامیان یا خسارت جانبی به اهداف غیرنظامی وارد شود. براساس ماده ۵۷

پروتکل الحاقی اول در هنگام حمله، فرماندهان نظامی ملزم به رعایت اقدامات احتیاطی هستند (سیفی و شریفی طرازکوهی، ۱۳۹۸: ۷۶).

طبق اصل ضرورت، فعالیت نظامی باید بر اساس دلایل نظامی توجیه شده باشد؛ فعالیتی که فاقد ضرورت نظامی باشد، ممنوع است، و اگر تخریب منطبق با ضرورت نظامی نباشد، در نوع خودش نقض حقوق بین‌الملل محسوب می‌شود. بایستی ارتباط معقولی بین تخریب اموال و غلبه بر نیروهای دشمن وجود داشته باشد (دارلی^۱، ۲۰۰۸: ۱۹۲). در مقابل حقوق بین‌الملل بشردوستانه، مفهوم اسلامی حقوق بشردوستانه یک عنصر ضروری در نظام حقوقی اسلامی است، به‌واسطه اینکه ماهیت و منشأ خود را از ذات مقدس خداوند دریافت کرده است (سلطان^۲، ۱۹۹۸: ۳۰). مقصود از حقوق بشردوستانه اسلامی اصول لازم‌الرعایه مورد تأکید اسلام برای زمان جنگ و عملیات جنگی و ابعاد و اضلاع آن است که از ویژگی‌های آن جامعیت، عمق، کیفیت، فطری بودن، عقلانیت و سخاوتمندانه است (مبلغی، ۱۳۹۰: ۶۸). لذا با توجه به اینکه منبع این حقوق، دستورات صریح قرآن، سنت پیامبر، ائمه معصومین، اجماع، عقل و فتوای فقهای اسلامی است، مسلماً کشورهای اسلامی در روابط بین خود با سایر کشورها ملزم به رعایت آنها هستند. بنابراین، حقوق بشردوستانه اسلامی در انواع مشخصات مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی بدون هیچ‌گونه تمایز یا تبعیضی به‌کار برده می‌شود (سلطان، ۱۹۹۸: ۳۰).

از جمله قواعد و اصول تنظیم شده به‌وسیله اسلام به‌منظور قاعده‌مند کردن هدایت مشخصات، اصل تفکیک می‌باشد. در مورد حمایت از غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی، دکترین اسلامی بر این اصل استوار است که عملیات نظامی نباید از حدود ضروریات تجاوز کنند. شناسایی نوعی مصونیت از حملات نظامی برای زنان، کودکان و سایر افراد غیرنظامی بیانگر تولد مفهوم «غیرنظامی» در حقوق اسلامی است (موسی‌زاده، ۱۳۸۸: ۶۵). در چارچوب حقوق بشردوستانه اسلامی، کودکان، معلولین، مجنون، پیرمردان، افراد بیمار، کور، راهبان و زنان به‌عنوان افراد غیرنظامی به‌رسمیت شناخته شده‌اند (لاوان و همکاران، ۲۰۱۴: ۲۲۳). در واقع اصول عمومی مندرج در مفهوم اسلامی حقوق بشردوستانه در مورد حمایت از جمعیت و اهداف غیرنظامی مستند به قرآن و اجتهاد است، و در هر زمان و مکان لازم‌الاتباع بوده و همیشه صرف‌نظر از ماهیت مشخصه مسلحانه در حال وقوع و قابل اعمال است. اصول مذکور در زمانی

1. Daryl
2. Sultan

به وجود آمدند و به طور دقیق و معین بیان گردیدند که قاعده این بود که «ضرورت هیچ قانونی نمی‌شناسد» (محقق داماد، ۱۳۷۲: ۲۳۰).

خداوند متعال در آیه ۱۹۰ سوره بقره تنها مبارزه با رزمندگان را به عنوان یک وظیفه برای ارتش مسلمان ایجاد کرده است. این آیه شریفه، «وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ»، یک ضابطه کلی ارائه می‌دهد. در عین اینکه در ابتدای آیه می‌فرماید با کسانی که با شما مقاتله می‌کنند بجنگید، ولی می‌فرماید و «لا تعتدوا»، از محدوده جنگ با نظامیان تعدی نکنید و کاری به زنان، کودکان، بیماران، پیرمردها و ضعفا نداشته باشید (فاضل لنکرانی، ۱۳۹۳). علاوه بر این، خداوند در آیاتی همچون آیات زیر علاوه بر رعایت تفکیک، رعایت اصول ضرورت و تناسب را نیز مد نظر قرار داده است. برای نمونه در مورد اصل ضرورت در آیه ۱۹۳ سوره بقره می‌فرماید: «و بجنگید با آنان تا زمانی که فتنه و تجاوز و ستم از بین برود و عدالت مستولی گردد و به خدا ایمان داشته باشید و اگر آنان دست برداشتند از خصومت دست بردارید، مگر با آنان که ستم کنند». همچنین خداوند در سوره مائده آیه ۸ می‌فرماید: «و البته شما را نباید عداوت گروهی بر آن بدارد که از طریق عدل بیرون روید». در خصوص رعایت اصل تناسب نیز خداوند در سوره بقره آیه ۱۹۴ می‌فرماید: «پس هر کس به جور و ستم کاری دست دراز کند، او را به مقاومت از پای درآورید، به قدر ستمی که به شما رسیده است». همچنین خداوند در سوره نحل آیه ۱۲۶ می‌فرماید: «اگر به شما کسی عقوبت و ستمی رساند، باید به قدر آن در مقابل انتقام کشید».

مسلماً اصول اساسی حقوق بشردوستانه بین‌المللی را با این عناوین نمی‌توان در حقوق بشردوستانه اسلامی یافت، لیکن با بررسی و تطبیق این اصول در پرتو حقوق اسلامی به این مهم می‌توان دست یافت که اسلام ۱۴ قرن پیش به صورت مترقیانه‌ای این قواعد را مورد توجه و تأکید قرار داده است. لذا در بخش‌های بعدی به بررسی نقض اصول و قواعد مذکور توسط عربستان سعودی و ائتلاف سعودی در یمن با تأکید بر حقوق بشردوستانه اسلامی خواهیم پرداخت.

۴. مخاصمه یمن و مشروعیت یا عدم مشروعیت مداخله ائتلاف سعودی

بدون تردید بین‌المللی یا غیربین‌المللی بودن جنگ یمن، قواعد قابل اعمال بر این درگیری را تا حدودی متفاوت می‌نماید. اگرچه طرف‌های یک مخاصمه مسلحانه، حق انحصاری و دلخواهانه

برای توصیف مخاصمه‌ای را که در سرزمینشان در جریان است، ندارند، ائتلاف سعودی این مخاصمه را داخلی توصیف می‌کند. عربستان سعودی با تکیه بر این واقعیت که عملیات نظامی انجام شده به حمایت از دولت قانونی یمن و در پاسخ به تقاضای آن دولت بوده است، آن مخاصمه را داخلی توصیف می‌کند. در حالی که پرواضح است که مخاصمه مذکور به سرزمین یک دولت محدود نبوده و نمی‌باشد. بر مبنای معیار جغرافیایی که «آنتونیو کسسه»^۱ برای مخاصمه مسلحانه بین‌المللی قرار می‌دهد، مخاصمه مسلحانه‌ای که یک دولت را در برابر بازیگری غیردولتی در یک سرزمین دیگر، قرار می‌دهد، بین‌المللی توصیف می‌شود. هدف از این گونه توصیف، گسترش حمایت تبیین شده در حقوق بین‌الملل بشردوستانه قابل اعمال بر این دسته از مخاصمات مسلحانه به مبارزاتی است که در یک سرزمین دیگر جریان دارد (فضایلی، ۱۳۹۵: ۵۱). از این‌رو درگیری‌های یمن جزو درگیری‌های بین‌المللی محسوب می‌شود که باید براساس کنوانسیون‌هایی چون کنوانسیون ژنو با آن برخورد کرد. در مخاصمه یمن غیر از عربستان سعودی، نیروهای اردن، امارات و ... نیز وارد شده‌اند که این موضوع درگیری مسلحانه غیربین‌المللی یمن را تبدیل به مخاصمه بین‌المللی کرده است.

عربستان سعودی برای فرار از ماده ۵۱ منشور سازمان ملل متحد که تجاوز را مطلقاً ممنوع کرده است، مسئله درخواست دولت یمن و رئیس‌جمهور مستعفی این کشور (منصور هادی) را مطرح می‌کند که خواستار مداخله خارجی شده است. دلایل این تهاجم به‌نحوی که در نامه ائتلاف سعودی به سرکردگی عربستان سعودی خطاب به دبیرکل ملل متحد و رئیس شورای امنیت سازمان ملل منعکس شده، عبارت است از پاسخ به درخواست منصور هادی، رئیس‌جمهوری وقت یمن، برای حمایت از یمن است. نامه منصور هادی به شش کشور عضو شورای همکاری خلیج فارس حاوی این متن بود که «من از شما می‌خواهم مطابق با حق دفاع مشروع مقرر در ماده ۵۱ منشور ملل متحد و منشور اتحادیه عرب و معاهده دفاع مشترک، درباره پشتیبانی فوری در همه اشکال و اتخاذ اقدامات ضروری از جمله مداخله نظامی، برای حمایت از یمن و مردم آن، جلوگیری از حمله آتی به عدن و دیگر شهرهای جنوب و کمک به یمن برای مقابله با القاعده و دولت اسلامی عراق و شام (داعش) اقدام کنید» (فضایلی، ۱۳۹۵: ۴۷، فینک^۲، ۲۰۱۷: ۲۹۳).

1. Antonio Cassese

2. Fink

تحلیلی بر تجاوز نظامی عربستان سعودی به یمن ... ۱۹۳

اساساً، «نامه منصور هادی برای درخواست مداخله نظامی به هیچ وجه در این قالب توجیه-پذیر نیست، زیرا عربستان سعودی و هیچ‌یک از اعضای شورای همکاری خلیج فارس یا دیگر کشورهای مشارکت‌کننده در عملیات نظامی علیه یمن، پیش از حمله به یمن، قربانی هیچ حمله-ای از سوی این کشور یا گروه‌های مورد ادعا از کشور یمن واقع نشده بودند، حتی مدت‌ها پس از آغاز حملات هوایی علیه مردم یمن نیز با هیچ حمله متقابلی مواجه نبودند» (فضایلی، ۱۳۹۵: ۵۱). همچنین، بر اساس ماده ۵۱ فصل هفتم منشور «در صورت وقوع حمله مسلحانه علیه یک عضو سازمان ملل متحد تا زمانی که شورای امنیت اقدام لازم را برای حفظ صلح و امنیت بین-المللی به عمل آورد، هیچ یک از مقررات این منشور به حق ذاتی دفاع از خود، خواه فردی یا دسته جمعی لطمه‌ای وارد نخواهد ساخت. اعضا باید اقداماتی را که در اعمال این حق دفاع از خود به-عمل می‌آورند، فوراً به شورای امنیت گزارش دهند». در این خصوص باید متذکر شد که توجیه دولت ریاض مبنی بر درخواست منصور هادی برای تثبیت وضعیت داخلی یمن به استناد به دفاع مشروع صرفاً در برابر حمله نظامی صورت خواهد گرفت. بنابراین در صورت عدم وقوع حمله نظامی، استناد به حق دفاع بی‌مورد است. تقاضای رئیس‌جمهور مستعفی یمن نیز به هیچ عنوان موجه نیست؛ زیرا وی قبل از تاریخ تجاوز سعودی‌ها به یمن استعفا داده است و نمی‌توان به استناد چنین درخواستی تجاوز را مشروع جلوه داد. عربستان سعودی تنها در صورتی می‌توانست به این توجیه متمسک شود که اولاً، وی هنوز در سمت ریاست‌جمهوری یمن باقی بوده و ثانیاً: عربستان سعودی پیش از تجاوز، گزارش وضعیت را به شورای امنیت ارائه و مجوز لازم را دریافت می‌کرد. منصور هادی نه تنها به‌عنوان رئیس‌جمهور مشروع، بلکه به‌عنوان کسی که مسئول مرحله انتقال قدرت بوده؛ در یمن مشروعیت داشته و نمی‌تواند به‌عنوان رئیس‌جمهور قانونی از دولت عربستان سعودی تقاضای مداخله نماید. این امر از قطعنامه ۲۲۰۴ شورای امنیت نیز استنباط می‌شود که از وی به‌عنوان رئیس‌جمهور قانونی نامی نبرده است (فضایلی، ۱۳۹۵: ۵۲). بنابر این مداخله نظامی کاملاً غیرقانونی بوده است.

۵. نقض حقوق بشردوستانه اسلامی توسط عربستان سعودی در یمن

بنابر گزارش‌های مکرر سازمان و نهادهای بین‌المللی، حملات عربستان سعودی و ائتلاف سعودی، به‌صورت مکرر منجر به نقض قواعد حقوق بشردوستانه می‌شوند، که در ادامه به انواع نقض حقوق بشردوستانه توسط عربستان سعودی می‌پردازد.

۵-۱. نقض حقوق افراد غیرنظامی

در روایتی پیامبر اسلام می‌فرماید: «ای کسانی که فرماندهی سربازان را به‌عهده می‌گیرید، با نام خداوند و به برکت رسولش آغاز کنید ولی هرگز افراد مسن، اطفال صغیر و زنان را نکشید و خیانت نکنید، صلح و دوستی برقرار کنید و به آنان نیکی کنید، که همانا خداوند نیکوکاران را دوست دارد». حضرت علی (ع) نیز در جنگ با معاویه به فرماندهان و سربازان می‌فرماید: «چنانچه آنان را شکست دادید، هیچ فرد در حال فرار را نکشید، جان هیچ مجروحی را نگیرید، به درون هیچ خانه‌ای بدون اجازه صاحبش وارد نشوید و از اموال آنان چیزی بر ندارید» (محقق-داماد، ۱۳۸۷: ۱۰).

در اسلام قتل‌عام شدیداً نهی شده است. از دید فقیهان مسلمان نیز، اصل حمایت از افراد غیرنظامی به اجماع و اتفاق مورد تأکید قرار گرفته است. مؤلف جواهرالکلام می‌نویسد: «کسی از فقها را سراغ ندارم که با این مسئله مخالف باشد، و علامه حلی در کتاب‌های تذکره و منتهی بر آن ادعای اجماع کرده است» و حدیثی از امام صادق علیه‌السلام در این خصوص نقل می‌کند: «اما اگر پیران و افراد سالخورده همانند کودکان و زنان، در کارزارهای نظامی و میدانی جنگی، کمک فکری یا یدی نمایند؛ آری («نعم اذا كان ذا رأی و قتال، قُتِل اجماعاً»): چنانچه پیران - به‌عنوان مشاور یا طراح جنگ - دارای رأی و اندیشه باشند - و از این طریق در جنگ مشارکت فعال داشته باشند - به اجماع فقیهان اسلامی به قتل می‌رسند. به همین دلیل بود که پیرمرد کهنسالی به نام «درید بن صمه» به‌دلیل طراحی جنگ و نقش مؤثری که راهنمایی‌های وی برای دشمن داشت توسط مسلمانان به قتل رسید و مورد اعتراض پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله قرار نگرفت. همچنین فقیهان اسلامی، اعم از شیعه و سنی یک «قاعده فقهی» تأسیس کرده‌اند که براساس این قاعده فقهی، افراد غیرنظامی کشته نمی‌شوند: «لَا يُقْتَلُ غَيْرُ الْقَاتِلِ»؛ غیرقاتل، کشته نمی‌شود. فقیهان اهل سنت در این باب گفته‌اند: «لَا يُقْتَلُ غَيْرُ الْمُقَاتِلِ»؛ غیرجنگجو، نباید کشته شوند (نگهداری، ۱۳۸۶: ۳۷-۳۶).

با وجود ممنوعیت‌های صریح برای حملات بدون تفکیک یا کورکورانه در اسناد بین‌المللی، بسیاری از بمباران‌های هوایی دولت عربستان سعودی دقیقاً علیه غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی در یمن سازماندهی شده و اغلب، حمله به اهداف نظامی بدون رعایت اصل تفکیک انجام گرفته است (جعفری، ۱۳۹۸: ۶۰۰). نمونه‌هایی از نقض‌های مذکور ائتلاف سعودی را می‌توان در گزارش سازمان‌های بین‌المللی مشاهده نمود. برای نمونه سازمان عفو بین‌الملل در ۱۸ آگوست

۲۰۱۵، کشته شدن ۱۴۱ غیرنظامی را در هشت حمله هوایی تایید کرد (Today'sZaman, 2015).

همچنین، «روژپرت کالویل^۱»، سخنگوی شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد رسماً تأیید کرد جنگنده‌های عربستان سعودی در حمله روز ۱۸ ژوئیه ۲۰۱۷، روستای العشیره در نزدیکی منطقه موزع استان تعز را هدف قرار داده‌اند که در میان ۲۰ غیرنظامی کشته شده، ۱۰ کودک و دو زن قرار داشتند. «جیمی مک گولدیت^۲»، هماهنگ‌کننده امور بشردوستانه سازمان ملل در یمن در اوت ۲۰۱۶ با بیان این موضوع که آمار دقیقی درباره شمار کشته‌شدگان یمنی وجود ندارد، آمارها حاکی از کشته شدن بیش از ۱۰ هزار نفر است. همچنین، «مرکز قانونی حقوق و توسعه» مستقر در صنعا، پایتخت یمن، در فوریه ۲۰۱۷ در گزارشی با عنوان «پیامدهای ۷۰۰ روز جنگ» اعلام کرد که در اثر حمله سعودی و متحدانش به یمن بیش از ۱۱۵۰۰ نفر کشته شدند (شامل ۷۰۶۳ مرد، ۱۸۷۰ زن و ۲۵۶۸ کودک). در این گزارش آمده است که بیش از ۲۰ هزار نفر زخمی شدند که شامل ۱۵۶۸۷ مرد، ۱۹۶۰ زن و ۲۳۵۴ کودک است (جعفری، ۱۳۹۸: ۵۹۹).

نماینده سازمان ملل در یمن «مارتین گریفیتس^۳» در ۱۷ آوریل ۲۰۱۸ گزارش کرد که با توجه به افزایش شمار موشک‌های بالستیک شلیک شده به سمت عربستان سعودی و تشدید عملیات نظامی در استان صعده، نگرانی‌های جدیدی در مورد حملات هوایی در مناطقی همچون صنعا، تعز، الجوف، معابر و حجه وجود دارد که موجب تلفات غیرنظامیان شده است. همچنین رئیس شورای حقوق بشر سازمان ملل اعلام کرده است: «در بسیاری از موارد اطلاعات به دست آمده نشان می‌دهد که عملیات بدون توجه به تأثیر آنها بر غیرنظامیان و بدون در نظر گرفتن اصول، تمایز، تناسب و اقدامات احتیاطی در حمله، صورت گرفته است. البته تخلفاتی نیز در گزارشات به حوثی‌ها منتسب شده است که در حقیقت در مقام واکنش به حملات نیروهای ائتلاف بوده و با هدف ایجاد بازدارندگی برای انصراف عربستان سعودی از ادامه حملات بوده است» (حشمت، ۱۳۹۷: ۷۰).

1. Rogeprt Calvil
2. Jimmy McGoldit
3. Martin Griffiths

۵-۲. نقض حقوق کودکان و زنان

از دیدگاه اسلام، کودکان هر چند وابسته به دشمن و از اتباع دشمن باشند، دارای مصونیت هستند. در این مورد از پیامبر اکرم و اهل بیت او دستور صریح مبنی بر نهی صریح از کشتن اطفال دشمن وجود دارد. پس از یکی از حادثه‌ها به پیامبر گزارش دادند که دختری را از میان صفاها کشته‌اند. پیامبر شدیداً ناراحت شد. اصحاب عرض کردند: یا رسول الله! چرا ناراحت شدید، او دختر یکی از مشرکان و کفار بود. پیامبر از شنیدن این حرف خشمناک شد و فرمود: این حرف چه معنی دارد؟ این‌ها از شما بهترند؛ زیرا این‌ها هنوز بر فطرت پاک خود هستند؛ مگر شما فرزندان مشرکان نبودید؟ هرگز کودکان را نکشید، هرگز، هرگز (ضیایی بیگدلی، ۱۳۸۵: ۱۵۲). با توجه به آنچه گذشت، کودکان از مصونیت کامل بهره‌مند هستند. این در حالی است که بر اساس گزارش یونیسف در ۲۴ آوریل ۲۰۱۵ در حملات هوایی ۶۴ کودک کشته شدند (UNICEF, 2015). در همین راستا سازمان ملل متحد اعلام کرد بین ۲۶ مارس تا ۱۰ مه ۲۰۱۵، حداقل ۸۲۸ غیرنظامی یمنی، از جمله ۹۱ زن و ۱۸۲ کودک کشته شده‌اند (Thepeninsulaqatar, 2015).

همچنین دبیرکل سازمان ملل متحد، ائتلاف سعودی را مسئول ۶۰ درصد کشتار ۷۸۵ و مجروح شدن ۱۱۶۸ کودک و مسئول نیمی از حملات به بیمارستان‌ها و مدارس دانست. براساس گزارش عفو بین‌الملل برخی از طرف‌ها از کودکان به‌عنوان سرباز استفاده کرده‌اند. طبق گزارش وزارت حقوق بشر یمن، حداقل ۱۶۶۵ زن از زمان آغاز جنگ توسط طرفین مخاصمه، به‌علت نبودن دارو و کمک‌های بشردوستانه کشته و یا زخمی شدند (حشمت، ۱۳۹۷: ۸۳-۸۱).

۵-۳. حمایت از اهداف و اماکن غیرنظامی در اسلام و نقض آنها در یمن

محدودیت عملیات نظامی در دایره هدف‌های نظامی و استراتژیک یکی از اصول مسلم جنگ‌ها در اسلام است. اصل اسلامی فوق نتایج بسیاری را به‌دنبال دارد. بر این اساس، روش‌های جنگی نامحدود و یا تاکتیک‌های تخریبی و انهدامی از قدیم مورد بحث فقیهان اسلامی بود و جملگی آنها به‌کار بردن این قبیل تاکتیک‌ها را جز در موارد ضروری که مشروحاً مشخص کرده‌اند، جایز نشموده‌اند. ممنوعیت انهدام منازل و باغات و دژهای دشمن، آب بستن به اردوگاه یا شهر دشمن، گلوله باران قلعه‌هایی که به جز نظامیان دشمن، غیرنظامیان نیز در آنجا حضور دارند، سوزاندن شهر، مزارع و باغ‌های دارالحرب از جمله مواردی است که در کتب فقیهان بزرگوار مورد بحث و

ملاحظه قرار گرفته است (برزنونی، ۱۳۸۲: ۲۷۱). بر همین اساس است که در سال ۹۳۲ میلادی، ابوبکر به فرماندهان سپاه خود دستور داد: «درختان خرما را منهدم نکنید، خانه‌ها و کاشانه‌ها را آتش نزنید و هیچ درخت میوه‌ای را قطع نکنید» (شرفی طراز کوهی، ۱۳۹۰: ۳۳۰).

در خصوص نقض حمایت اهداف غیرنظامی، روزنامه گاردین انگلیس در روز ۱۶ سپتامبر ۲۰۱۶ بر اساس یافته‌های گروه تحقیق خود در گزارشی نوشت که حمله به مناطق غیرنظامی یمن شامل مدارس، بیمارستان‌ها، بازارها، مساجد و زیرساخت‌های اقتصادی انجام می‌گیرد (جعفری، ۱۳۹۸: ۵۹۹). گزارش دیده‌بان حقوق بشر بر این امر تصریح دارد که سعودی‌ها در طی ۲۲۵ روز از حملات خود ۱۰۵ مخزن آب، ۱۴ فرودگاه، ۱۰۸ نیروگاه و مرکز تقسیم برق، ۳۴۰ پل و راه را هدف قرار داده‌اند. این گزارش اشاره کرد که دو استان صعده و حجه شاهد شدیدترین حملات بوده‌اند (HRW, 2015).

در گزارش عفو بین‌الملل که با عنوان «کودکان ما بمباران می‌شوند» منتشر شد، اعلام شده است که عربستان سعودی در فاصله ماه اگوست تا اکتبر ۲۰۱۵ مدارس یمن را هدف قرار داده است. درحالی که هیچ سندی مبنی بر اینکه این مدارس برای اهداف نظامی استفاده شده است، وجود ندارد. خسارت‌های وارده منجر به مختل نمودن تحصیل ۶۵۰۰ دانش‌آموز از تحصیل در استان‌های حجه و الحدیده و صنعا شده است (Amnesty, 2015). در حقیقت ائتلاف سعودی بدون رعایت حقوق بشردوستانه اسلامی و حقوق بشردوستانه بین‌المللی، دست به اقدامات کورکورانه و تلافی‌جویانه زده و فجایع انسانی زیادی را مرتکب شده است و این رویه عربستان سعودی چیزی جزء نقض اصول بنیادین حقوق بشردوستانه اسلامی و بین‌المللی نیست.

یکی از اماکن غیرنظامی دیگری که به‌شدت مورد حمله قرار گرفته است، اماکن پزشکی و خدمات درمانی است. طبق اعلام کمیساریای عالی حقوق بشر در سال ۲۰۱۶ بیش از ۶۰۰ مکان درمانی به‌دلیل صدمات ناشی از جنگ و کمبود امکانات و نبود کارکنان تعطیل شده است (حشمت، ۱۳۹۷: ۷۷). «سازمان بهداشت جهانی نیز در فوریه ۲۰۱۷ طی گزارشی اعلام کرد که در اثر جنگ عربستان سعودی علیه یمن، ۲۷۴ مرکز درمانی این کشور از کار افتاده شده و در حال حاضر تنها ۴۵ درصد از امکانات پزشکی این کشور قابل استفاده است» (جعفری، ۱۳۹۸: ۶۰۰). در این ارتباط «لیانوس اورتیز»^۱ هماهنگ‌کننده پزشکی پزشکان بدون مرز از نیروهای

اتلاف عدم‌حمله به بیمارستان‌ها و شبکه توزیع آب و عدم محاصره و مسدود کردن بنادر و فرودگاه‌ها را تقاضا کرد (حشمت، ۱۳۹۷: ۷۳).

حمایت از اموال فرهنگی، توسط تعدادی از معاهدات بین‌المللی از جمله کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه و پروتکل‌های الحاقی آن در مورد حمایت از اموال فرهنگی و نیز پروتکل‌های الحاقی کنوانسیون‌های چهارگانه ۱۹۴۹ ژنو، و بسیاری از قطعنامه‌های سازمان ملل متحد از جمله شورای امنیت، مجمع عمومی، یونسکو و... مورد توجه قرار گرفته است (ضیایی‌بیگدلی، ۱۳۹۴: ۱۵۲). حفاظت از آثار فرهنگی و مذهبی نیز در اسلام مورد توجه قرار گرفته است. در تاریخ اسلام آمده است که «خلیفه دوم راشدی، عمر بن خطاب هنگام ورود به بیت‌المقدس گفت: اهالی بیت‌المقدس تأمین جانی دارند، زنان و فرزندان‌شان مصون هستند، تمامی کلیساها و معابد آنها نیز در امان خواهد بود، نه کسی در آن سکونت خواهد کرد و نه ویران می‌شود» (برزنونی، ۱۳۸۲: ۲۷۲).

بر اساس گزارش‌های نهادهای بین‌المللی، اموال فرهنگی و میراث فرهنگی یمن مکرراً توسط حملات هوایی عربستان سعودی هدف حمله قرار گرفته‌اند. از جمله قلعه القاهره، مسجد الهادی با ۱۲۰۰ سال قدمت، موزه ذمار با ۱۲۰۰ سال قدمت و با بیش از ۱۲۵۰۰ مصنوعات، قلعه باستانی در منطقه دامت در استان ضالع، مقر قدیمی یونسکو یکی از قدیمی‌ترین آثار باستانی جهان در شهر قدیمی صنعا، ساختمان برنامه عمران ملل متحد، قلعه باستانی در منطقه دامت در استان ضالع، تنها نمونه‌هایی از این قبیل حملات هستند (لامیا، ۲۰۱۵) این درحالی است که اعمال مجرمانه مذکور از نظر حقوق بین‌الملل جرم و در طبقه جنایت جنگی مقرر در اساسنامه‌های دادگاه‌های کیفری بین‌المللی است (ضیایی‌بیگدلی، ۱۳۹۴: ۱۵۲).

۵-۴. ممنوعیت به‌کارگیری سلاح‌های کشتار جمعی

محدودیت به‌کارگیری تسلیحات در اسلام همواره مورد توجه بوده است. در روایت معتبره سکونی رسول خدا فرمودند: «جایز نیست سم در آب کفار بریزد تا تمام کفار (زن، مرد، کوچک و بزرگ) از بین بروند». بعضی از فقها مانند صاحب جواهر گفته‌اند از این روایت استفاده می‌شود که حتی در صورت اضطرار هم نباید این کار را کرد. این نمونه‌ای از دستورات اسلام است (فاضل‌لنکرانی،

تحلیلی بر تجاوز نظامی عربستان سعودی به یمن ... ۱۹۹

۱۳۹۳). نمونه بارز این امر منع و تحریم سلاح‌های هسته‌ای توسط رهبر انقلاب می‌باشد. رهبر انقلاب اسلامی در پیامی به کنفرانس خلع سلاح هسته‌ای در تهران بیان داشت: «ما کاربرد این سلاح را حرام، و تلاش برای مصونیت بخشیدن ابناء بشر از این بلای بزرگ را وظیفه‌ی همگانی می‌دانیم» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰: ۲۰).

سلاح‌هایی که در زمان صدر اسلام به کار می‌رفت، واجد آن خصوصیات نبوده که بتوان بر آنها نام سلاح انهدام جمعی اطلاق نمود و سلاح‌ها موجد ایراد جراحات و آسیب‌های جبران‌ناپذیر و غیرلازم، افزون بر از کار انداختن نیروی جنگی دشمن، نبوده است. مطابق قاعده وزر «و لا تزر وازرة وزر اخرى»، دامنه مجازات نباید به بیش از فراسوی کسانی کشیده شود که استحقاق آن را دارند. به‌کارگیری سلاح‌های هسته‌ای (کشتار جمعی) نفی و نقض این قاعده را به‌صورتی تکرار شونده و انبوه در پی دارد، از آن جهت که به شیوه‌ای گسترده و فارغ از تمایزگذاری، مجموعه‌ای وسیع از انسان‌ها را هدف قرار می‌دهد. قاعده سعی بر فساد «و اذا تولی سعی فی الارض لیفسد فیها و یهلك الحرث و النسل»، گویای این امر است که در پیش گرفتن هر مسیری که در نهایت به فساد در روی زمین ختم گردد، مصداق سعی بر فساد و در نتیجه محکوم به حرمت خواهد بود. از این قاعده می‌توان ممنوعیت به‌کارگیری و انباشت سلاح‌های کشتار جمعی (هسته‌ای، شیمیایی، بمب خوشه‌ای، ...) را استنباط نمود (مبلغی، ۱۳۹۰: ۲۲). برخی از فقه‌های اهل سنت هم‌چون شافعی قویاً از این نظر که نمی‌توان منجنیق را علیه خانه‌های مسکونی (مگر علیه منازلی که در مجاورت استحکامات نظامی باشند) به کار گرفت، حمایت کرده و تنها به‌کارگیری آنها را علیه استحکامات نظامی مجاز دانسته‌اند (بنون^۱، ۱۹۹۴: ۳۶۰).

اما طبق گزارش‌های بین‌المللی عربستان سعودی بارها از سلاح‌های ممنوعه در تعدادی از استان‌های یمن مانند صعده، حجه، مأرب، باب‌المنذب و استان تعز استفاده کرده است (رستم‌زاده و ابراهیمی، ۱۳۹۶: ۶۱). گزارش‌های سازمان عفو بین‌الملل نیز حاکی از آن است که ائتلاف عربستان سعودی از «بمب‌های خوشه‌ای ممنوعه طراحی یا تولید امریکا» استفاده کرده است (کریم^۲، ۲۰۱۵: کاظمی، ۱۳۹۸: ۱۲۸). دیده‌بان حقوق بشر در گزارشی دیگر بیان کرده است که نیروهای ائتلاف حداقل ۱۶ بار از سلاح‌های خوشه‌ای در حمله به مناطق پرجمعیت غیرنظامی

1. Bennoune

2. Kareem

استفاده کرده است که منجر به کشته و زخمی شدن ده‌ها غیرنظامی شده است (حشمت، ۱۳۹۷: ۷۵).

۵-۵. ممنوعیت به قحطی و گرسنگی کشاندن

عدم‌جواز محاصره اقتصادی شهرها از دیگر موارد مهم در تاریخ جنگ‌های صدر اسلام است. دستور پیامبر (ص) به لغو حصر اقتصادی مکه و ارسال آذوقه به مردم این شهر، که قبل از فتح مکه به دست سپاهیان اسلام رخ داد، از مصادیق این اصل است (ضیایی بیگدلی، ۱۳۸۵: ۱۷۱). ابوبکر خلیفه اول طی فرمانی از سپاهان اسلام می‌خواهد که از کشتار دام‌ها جز برای رفع گرسنگی پرهیز کنند (بنون، ۱۹۹۴: ۶۲۷).

بند ۱ ماده ۵۴ پروتکل الحاقی اول به ممنوعیت گرسنه نگه‌داشتن غیرنظامیان به‌عنوان روش جنگی اشاره کرده که اکنون، به‌عنوان قاعده محکم و ریشه‌دار در قواعد و عرف بین‌المللی جای خود را باز کرده است (میرعباسی و اسفندیاری، ۱۳۹۳: ۱۶). در بند ۲ ماده ۵۴ این پروتکل، حمله، تخریب، انتقال یا غیرقابل استفاده کردن اموالی که برای بقای سکنه غیرنظامی ضروری است، نظیر مواد غذایی، نواحی کشاورزی برای تولید مواد غذایی، محصولات کشاورزی، دامی، تأسیسات و ذخایر آب آشامیدنی، سیستم‌های آبرسانی به‌ویژه به این منظور که امکان استفاده از آنها برای سکنه غیرنظامی یا طرف مخالف سلب شود، ممنوع است. همچنین، ممانعت عمدی از رسیدن کاروان‌های کمک و امداد به‌نحوی که به گرسنگی جمعیت غیرنظامی منجر شود، طبق اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، جنایت جنگی محسوب می‌شود (Rome Statue, 1988: Article 8).

این درحالی است که بمباران فرودگاه و محاصره دریایی یمن موجب کمبود شدید مواد غذایی، دارویی و آب آشامیدنی سالم شده است (سادات‌شارق و محمدی، ۱۳۹۵: ۱۸۴). به‌گونه‌ای که جنگ عربستان سعودی علیه یمن باعث شد که شمار آوارگان یمنی بیش از ۷ برابر افزایش یابد (رستم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۳). در این راستا، قطعنامه ۲۲۱۶ شورای امنیت، با توجه به وخیم بودن وضعیت توزیع غذا و آذوقه در یمن، در بند ۹ و ۱۲ اجرایی قطعنامه حتی به موضوع تسهیل در ارسال غذا و کمک‌های بشردوستانه و عدم بازرسی‌های غیرضرور در رسیدن محموله‌ها، اشاره کرده است (اسماعیلی‌نسب، ۱۳۹۵: ۱۳۹). با این وجود ائتلاف سعودی توجهی به این

تحلیلی بر تجاوز نظامی عربستان سعودی به یمن ... ۲۰۱

قطعه‌نامه نداشته است. در اوایل آوریل ۲۰۱۸ دبیر کل سازمان ملل «آنتونی گوترش»^۱ گزارش داد که بحران یمن به بدترین بحران انسانی در جهان تبدیل شده است و تقریباً سه‌چهارم افراد که حدود ۲۲ میلیون نفر را شامل می‌شود، نیازمند حمایت بشردوستانه هستند. از این تعداد ۱۱ میلیون و سیصد هزار نفر کودک هستند (حشمت، ۱۳۹۷: ۷۰).

در مارس ۲۰۱۷ سازمان مردم‌نهاد حفاظت از کودکان گزارش داد که ائتلاف سعودی از رسیدن سه محموله کمک به شهر الحدیده جلوگیری کرده است و آنها را مجبور به بازگشت به عدن و تاخیر سه ماهه در کمک‌رسانی را باعث شده است. در ماه اوت کمیساریای عالی گزارش داد که ۴ شاهره که موجب انتقال ۷۱ هزار تن سوخت به حدیده می‌شد مسدود شده است و در نوامبر، ۲۹ کشتی حامل کالای ضروری توسط ائتلاف از رسیدن به بندر حدیده منع شده‌اند (همان: ۸۱).

یکی دیگر از نقض‌های ارتكابی در حمله به یمن، عدم اجازه ورود کمک‌های بشردوستانه به یمن در خلال جنگ بود. عربستان سعودی بارها مانع از ورود این کمک‌ها شده است. حال آن‌که بر اساس قواعد حقوق بین‌الملل و حقوق مخاصمات مسلحانه تمامی نهادهای کمک‌رسان باید اجازه ورود به منطقه جنگی و رساندن کمک‌های اولیه را داشته باشند. در این راستا «هوپیماهای نظامی ائتلاف سعودی با بمباران باند فرودگاه بین‌المللی صنعا مانع فرود هوپیمای هلال احمر ایران در آن فرودگاه شدند، و تحویل کمک‌های بشردوستانه از طریق هوا را مسدود نمودند» (Guardian, 28 April 2015).

کمبود دارو از دیگر موارد نقض حقوق بشردوستانه است. «جولین هارنس»^۲ نماینده یونسکو در یمن، ضمن وخیم دانستن وضعیت انسانی در یمن، اعلام داشت که به‌طور فزاینده دسترسی به آب و بهداشت عمومی محدود شده، و خدمات بهداشتی درمانی در وضعیت بحرانی است (ملوین^۳، ۲۰۱۵).

1. Anthony Guterres
2. Julien Harnes
3. Melvin

۶. نتیجه‌گیری

عربستان سعودی و ائتلاف آن به‌صورت مکرر مرتکب نقض فاحش قواعد بنیادین حقوق بشردوستانه بین‌المللی و اسلامی گردیده که این امر به‌صورت مکرر توسط سازمان‌های بین‌المللی تأیید شده است. بیشترین تلفات در حملات عربستان سعودی متوجه اهداف و اموال غیرنظامی بوده است که نقض اساسی قواعد بنیادین حقوق بشردوستانه به‌ویژه اصل تفکیک می‌باشد. این حملات در اکثریت مواقع کورکورانه بوده‌اند. در حالی که علاوه بر حقوق بشردوستانه اسلامی، اسناد قاطع و الزام‌آور در زمینه حقوق بشر و بشردوستانه وجود دارد که تعرض به غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی را در مخاصمات مسلحانه ممنوع کرده است؛ ائتلاف سعودی با حمایت آمریکا و اغماض شورای امنیت و سازمان همکاری اسلامی به انجام این اعمال به‌صورت شبانه‌روزی مبادرت می‌ورزند.

دخالت غیرقانونی عربستان سعودی در حمله به یمن حتی اگر از منظر دفاع از رئیس‌جمهور مستعفی و فراری آن مشروع قلمداد گردد و آن را از یک مخاصمه مسلحانه بین‌المللی به مخاصمه مسلحانه غیربین‌المللی بدل سازد، باز هم نقض حقوق بشردوستانه اسلامی و حقوق بشردوستانه بین‌المللی بوده و توجیه‌پذیر نیست. لازم است که جامعه اسلامی و به‌ویژه سازمان همکاری کشورهای اسلامی بیشتر از این منافع سیاسی کشورهای خاص را بر منافع امت اسلامی ارجحیت ندهد و برای خاتمه این جنگ خانمان‌سوز اقدامات جدی اتخاذ نماید.

۷. پیشنهادهای رسانه‌ای

پیشنهاد می‌شود شبکه‌های برون‌مرزی به‌ویژه پرس‌تی‌وی و العالم در مستندی جنایات ائتلاف سعودی از ابتدای جنگ یمن تاکنون را از منظر حقوق بشردوستانه اسلامی و جنایات جنگی به‌تصویر بکشند.

پیشنهاد می‌شود شبکه العالم و الکوثر در برنامه‌های میزگردی و گفتگوهای ویژه خبری با حقوق‌دانان برجسته و صاحب‌نظر ایران و جهان اسلام، موارد نقض حقوق بشردوستانه اسلامی را هرچه بیشتر بازگو و نقض این قواعد توسط کشورهای داعیه‌دار اسلامی را برای عموم مسلمانان بازنمایی کند.

پیشنهاد می‌شود شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی برون‌مرزی با استمرار ساخت مستندهای گزارشی کوتاه بر اساس گزارش‌های نهادهای بین‌المللی از جمله شورای حقوق بشر، عفو بین‌الملل،

تحلیلی بر تجاوز نظامی عربستان سعودی به یمن ... ۲۰۳

دیده‌بان حقوق بشر و ... در خصوص جنایات جنگی ارتكابی توسط ائتلاف سعودی در یمن و پخش آن در سایت‌های اینترنتی و برنامه‌های اجتماعی پرمخاطب فضای مجازی، افکار عمومی را در مورد جنایات عربستان سعودی حساس‌تر کنند.

رسانه‌های برون‌مرزی به‌مانند گذشته، با انجام مصاحبه‌های مختلف، مطالبه افکار عمومی مسلمانان را از منفعل بودن سازمان‌های اسلامی از قبیل اتحادیه عرب، شورای همکاری خلیج فارس و سازمان همکاری اسلامی در خصوص نقض حقوق بشردوستانه اسلامی و جنایات ارتكابی توسط ائتلاف سعودی در یمن را با ذکر مصادیق، پیوسته بررسی و مطرح کنند. شبکه‌های برون‌مرزی در بخش‌های خبری و غیرخبری نقش کشورهایی از جمله آمریکا، فرانسه، انگلستان و آلمان را در خصوص فروش تسلیحات کشتار جمعی به ائتلاف سعودی و به-کارگیری آنها علیه غیرنظامیان در یمن را بازنمایی و مسئولیت آنها را در مشارکت در نقض حقوق بشردوستانه را بیش از پیش بررسی کنند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

قرآن کریم

- اسماعیلی‌نسب، حسن (۱۳۹۵)، «نقش قطعه‌نامه ۲۲۱۶ شورای امنیت در اجرای حقوق بشردوستانه بحران یمن»، **فصلنامه مطالعات بین‌المللی**، دوره ۱۳، شماره ۱، صص ۱۵۷-۱۲۷.
- برزنونی، محمدعلی (۱۳۸۲)، «آثار حقوقی جنگ بر سرزمین در اسلام و حقوق بین‌الملل معاصر»، **مجله حقوق دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران**، شماره ۲۸، صص ۳۰۲-۲۶۵.
- جعفری، سیداصغر (۱۳۹۸)، «حمله نظامی عربستان به یمن از نگاه حقوق بین‌المللی بشردوستانه»، **فصلنامه مطالعات حقوق عمومی**، دوره ۹۴، شماره ۲، صص ۶۱۱-۵۹۱.
- حشمت، فهیمه (۱۳۹۷)، «واکاوی اقدامات نظامی ائتلاف به رهبری عربستان در یمن از منظر حقوق بشردوستانه بین‌المللی»، **فصلنامه سیاست خارجی**، دوره ۳۲، شماره ۱، صص ۸۶-۵۸.
- رستم‌زاده، حسین و مجتبی ابراهیمی (۱۳۹۶)، «جنایت جنگی و جنایات علیه بشریت عربستان سعودی در یمن از منظر حقوق بین‌الملل»، **پژوهشنامه رسانه بین‌الملل**، دوره ۲، شماره ۲، صص ۷۶-۴۷.
- ژان ماری، هنرتر و همکاران (۱۳۸۷)، **حقوق بین‌الملل بشردوستانه عرفی**، (ترجمه: امور بین‌الملل قضایی جمهوری اسلامی ایران و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ)، ویرایش کنایون حسین نژاد و پوریا عسکری، تهران: مجمع علمی فرهنگی مجد.
- سادات‌شارق، زهرا و علیرضا محمدی مطلق (۱۳۹۵)، «مسئولیت بین‌المللی کشورهای عضو ائتلاف در محاصره یمن»، **فصلنامه آفاق امنیت**، دوره ۹، شماره ۳۳، صص ۲۰۸-۱۷۳.
- سیفی، بهزاد و سهراب مجدفر (۱۳۹۹)، «بررسی روش‌ها و فن‌آوری‌های جنگ دریایی از منظر حقوق بین‌الملل بشردوستانه»، **فصلنامه علمی علوم و فناوری دریا**، شماره ۹۳، صص ۵۵-۳۹.
- سیفی، بهزاد و حسین شریفی طراز‌کوهی (۱۳۹۸)، «ضرورت آموزش حقوق محاصرات مسلحانه (دریایی) در نیروهای مسلح با تأکید بر کارکنان نیروی دریایی راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران»، **فصلنامه علمی آموزش علوم دریایی**، شماره ۱۹، صص ۸۵-۶۸.
- شریفی طراز کوهی، حسین (۱۳۹۰)، **حقوق بشردوستانه بین‌المللی**، تهران: نشر میزان.
- ضیایی‌بیگدلی، محمدرضا (۱۳۹۴)، **حقوق بین‌الملل بشردوستانه**، چاپ سوم، تهران: گنج دانش.
- ضیایی‌بیگدلی، محمدرضا (۱۳۸۵)، **اسلام و حقوق بین‌الملل**، تهران: گنج دانش.
- عزیزی، ستار (۱۳۹۲)، «مطالعه تطبیقی قواعد بنیادین حقوق بشردوستانه در «نهج‌البلاغه» و «گزارش قواعد عرفی حقوق بین‌الملل بشردوستانه»»، **فصلنامه پژوهشنامه نهج‌البلاغه**، دوره ۱، شماره ۱، صص ۹۵-۸۵.
- فاضل لنکرانی، محمدجواد (۱۳۹۳)، «همایش اسلام و حقوق بشردوستانه بین‌المللی»، قم، مرکز فقهی ائمه اطهار(ع) و مرکز مطالعات تطبیقی اسلام و حقوق بین‌الملل.
- فضائلی، مصطفی (۱۳۹۵)، «مداخله نظامی در یمن از منظر حقوق بین‌الملل»، **فصلنامه مطالعات حقوق عمومی**، دوره ۶۴، شماره ۱، صص ۷۰-۴۱.
- کاظمی، احمد (۱۳۹۸)، «جنایات بین‌المللی عربستان سعودی در یمن و چگونگی نقش‌آفرینی دیوان بین‌المللی کیفری (با تأکید بر رسالت رسانه‌های برون‌مرزی)»، **پژوهشنامه رسانه بین‌الملل**، دوره ۴، شماره ۴، صص ۱۵۰-۱۱۵.

تحلیلی بر تجاوز نظامی عربستان سعودی به یمن ... ۲۰۵

ممتاز، جمشید؛ رنجریان، امیرحسین (۱۳۸۴)، **حقوق بین الملل بشردوستانه (مخاصمات مسلحانه داخلی)**، تهران: نشر میزان.

مبلغی، احمد (۱۳۹۰)، «حقوق بشردوستانه اسلامی و تعامل آن با حقوق بشردوستانه بین المللی»، **فصلنامه اسلام و حقوق بشردوستانه بین المللی**، ش ۹، صص ۶۵-۷۰

مبلغی، احمد (۱۳۹۰ ب)، «دلایل فقهی تحریم سلاح هسته‌ای»، **فصلنامه اسلام و حقوق بشردوستانه بین المللی**، شماره ۹، صص ۲۵-۲۰.

محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۸۷)، «همایش حقوق بین المللی بشردوستانه عرفی»، **فصلنامه اسلام و حقوق بشردوستانه بین المللی**، شماره ۸، صص ۹-۱۵.

محقق داماد، سیدمصطفی (۱۳۷۲)، «مفهوم اسلامی حقوق بشردوستانه»، **مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی**، شماره ۲۹، صص ۲۳۲-۲۱۹.

مقام معظم رهبری (۱۳۹۰)، «پیام به نخستین کنفرانس بین المللی خلع سلاح هسته‌ای و عدم اشاعه»، قابل بازیابی در: <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=9171>

موسی‌زاده، رضا (۱۳۸۸)، **اسلام و حقوق بین الملل کیفری**، گردآوری و تدوین مهدی ذاکریان (مفاهیم کلیدی حقوق بشر)، تهران: بنیاد حقوقی میزان.

میرعباسی، سیدباقر؛ اسفندیاری، چنگیز (۱۳۹۳)، «حق دسترسی به غذا در مخاصمات از منظر موازین حقوق بین الملل»، **مجله حقوقی دادگستری**، دوره ۷۸، شماره ۸۸، صص ۳۶-۷.

نگهداری، عوض (۱۳۸۶)، «جنگ، غیرنظامیان و حقوق بشردوستانه در اسلام»، **معرفت ۱۱۸ ویژه‌نامه حقوق**، دوره ۱۶، شماره ۱۱۸، صص ۴۶-۳۳.

Bennoune, K (1994), "As-Salāmu `Alaykum? humanitarian law in islamic jurisprudence", **Michigan Journal of International Law**, Vol. 15, NO.2, PP: 605-643.

Mundis, Daryl A. (2008), **The Law of Naval Exclusion Zones, A Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy**, University of London The London School of Economics and Political Science Law Department.

Doebbler, Curtis to F. J. (2005), **Introduction to International Humanitarian Law**, published and distributed by CD publishing, Washigton.

Fink, Martin D. (2017), Naval Blockade and the Humanitarian Crisis in Yemen, **Netherlands International Law Review**, VOL. 64, PP: 291-307

Khadduri, M. (1966), **The Islamic Law of Nations: Shaybani's Siyar**, The John Hopkins Press, United States of America.

Kareem, Fahim (2015), **Saudi-Led Group Said to Use Cluster Bombs in Yemen**, Available at: the New York Times, (3 May 2015).

Lamya, Khalidi (2015), "Yemeni Heritage, Saudi Vandalism", <http://www.nytimes.com/2015/06/27/opinion/yemeni-heritage-saudi-vandalism.html>

Lawan, A, Haruna, B, Laminu, Babagana, Karumi, (2014), War and Islamic Humanitarian Law: Appraising Warfare and Distinction as a Principle in Hostilities, **International Journal of Humanities and Social Science**, Vol. 4, No. 5(1), PP: 225-235.

- Melvin, D (2015), "UNICEF: Shipment of medical supplies, other aid reaches Yemens capital", available at: CNN, <http://edition.cnn.com/2015/04/10/middleeast/yemen-crisis/>.
- Naima, A.A. (1996), **Toward an Islamic Reformation: Civil Liberties, Human Rights and International Law**, Syracuse University Press, Syracuse.
- Okon, Etim E, (2014), "Islam, war and international humanitarian law", **European Scientific Journal**, VOL.10, No.14, PP: 100-115.
- Sultan, H. (1988), **The Islamic Concept in UNESCO**, International Dimensions of Humanitarian Law, UNESCO, Paris.
- Schmitt, Michael N. (2008), "The Principle of Distinction and Weapon Systems on the Contemporary Battlefield", **the quarterly journal**, Vol. 7, NO. 1, PP: 46-56.
- The Rome Statute of the International Criminal Court (1988).
- UNICEF (2015), "Hundreds of children killed or maimed in deadly month long fighting in Yemen", UNICEF, Available at: <https://www.unicef.org/mena/press-releases/hundreds-of-children-killed-or-maimed-in-yemen>.
- Human Rights Watch (2015), "Dispatches: Renewed Fighting in Yemen Should Not Mean", Available at: hrw.org/May/2015.
- Today'sZaman (2015), "Saudi Arabian-led intervention in Yemen explained", Available at: **Today'sZaman**, www.today'szaman.com.
- the peninsulaqatar (2015), "The peninsula Qatar – UN preparing vast in Yemn", Available at: **the peninsulaqatar** .com.
- Amnesty (2015), "Yemen: 'Our kids are bombed': Schools under attack in Yemen", Available at: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/12/bombing-of-schools-by-saudi-arabia-led-coalition-in-yemen/>
- Guardian (2015), "Aid flights to Yemen blocked after Saudi Arabian jets bomb airport runway", Available at: <http://www.theguardian.com/world/2015/apr/28/aid-flights-to-yemen-blocked-after-saudi-arabia-bombs-airport-runway>.

